

ЛАНДШАФТНО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯВОРІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

В статті висвітлено особливості проектування національних природних парків з точки зору ландшафтної архітектури, що проілюстровано на прикладі Яворівського національного природного парку.

Ключові слова: національний природний парк, ландшафтно-просторова організація, рекреаційний осередок, охорона природи, екологічний підхід, інфраструктура.

Екологічні принципи проектування в територіальному плануванні виступають структуроформуючими показниками, що визначають концепцію територіального устрою держави та окремих її регіонів. Це особливо актуально для умов України, де більшість регіонів є зонами екологічного лиха або близькі до них. Це в свою чергу зумовлює потребу в створенні об'єктів природно-заповідного фонду, що є одним з державних пріоритетів природоохоронної діяльності.

22 вересня 1994 року Верховна Рада України затвердила Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні. Природно-заповідний фонд України становить лише 2,34% від загальної території, в той час як в країнах Європи він досягає 5 - 7%, а в північно-європейських – 11-12%. Програмою передбачено розвиток заповідних територій в цілому в Україні до 3-4 %, а в окремих регіонах – до 9-10 %, і також створення цілого ряду нових об'єктів природно-заповідного фонду [1].

Національні природні парки (НПП) створюються на територіях з унікальними природними і найбільш цінними історико-архітектурними комплексами та об'єктами, які вилучаються з господарського використання і призначені для проведення природоохоронної, рекреаційної, науково-дослідної та освітньо-виховної діяльності [2]. Планувальними елементами національного парку є рекреаційні зони, центри обслуговування, ландшафтно-маршрутні коридори, природно-заповідні об'єкти-заповідники, заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи. На відміну від заповідників та природних резерватів, де заборонена майже будь-яка діяльність людини, однією з цілей створення національних парків є відпочинок. На території парків дозволяється перебування туристів при умові дотримання правил поведінки, визначених статутом парку. Найбільшим у світі національним парком є Північно-східний гренландський національний парк, заснований в 1974 році.

У світі сьогодні існує понад 2,5 тис. національних парків та еквівалентних їм територій, які займають площу понад 400 млн.га. Особливо

стрімке зростання кількості і площі національних парків почалось у 60-их рр. ХХ ст. Найбільше національних парків у США (58), Канаді (30), Японії (25), Кенії (20), Замбії (18), а найбільші площі вони займають у Канаді (близько 13 млн.га), Заїрі (понад 7 млн.га), США і Замбії (близько 6 млн.га), Індонезії (5 млн.га), Танзанії (біля 4 млн.га), Кенії (3,5 млн.га), Аргентині (2,7 млн.га), Японії (2 млн.га). У Європі лідерами за кількістю національних парків є Польща (22), Великобританія (21), Норвегія (15), Фінляндія (17), Швеція (18), Греція (10), Німеччина (12).

Безсистемність внутрішньої структури і відсутність раціональної архітектурно-планувальної організації національних парків призвели не тільки до «візуального» забруднення, але і в деяких випадках до безповоротної втрати унікальних природних ландшафтів.

Спеціалісти вважають, що американські парки стали жертвами власної популярності. Під загрозою опинилась і природа в польському Ойцувському парку поблизу Кракова, в якому на кожен гектар щорічно припадає 250 відвідувачів. Парки Японії в рік приймають до 90 млн. людей, тобто практично все населення країни відвідує їх кожен рік. В Татранський парк щорічно приїжджають 4 млн. людей. Зростаючий об'єм туризму, перенасичення території закладами відпочинку і обслуговування завдають шкоди природі і змушують ще раз переглянути існуючі методи охорони природи.

Проектування національних природних парків здійснюється за наступними етапами [3]:

1. Проведення комплексного аналізу території, що включає: аналіз геології, геоморфології, флори, фауни, екології, архітектурно-містобудівельний аналіз, економічний та соціологічний аналіз, аналіз інженерних мереж.

2. Проведення оцінки природоохоронного, рекреаційного, архітектурного та економічного потенціалу території та її транспортної доступності.

3. Із врахуванням чинного законодавства розробляється схема функціонального зонування території.

4. Проводиться опис режиму використання території.

5. Проводиться обґрунтування використаних природоохоронних заходів.

6. Визначається вартість основних заходів щодо реалізації проекту.

На кожному етапі підготовки проекту НПП необхідно враховувати архітектурно-планувальні, містобудівні та ландшафтно-просторові особливості території парку. У вітчизняному досвіді проектування національних природних парків часто не дооцінюють роль ландшафтних архітекторів в процесі створення такого проекту. Тому багато проектів організації НПП потребують доопрацювання спеціалістами в сфері

ландшафтної архітектури та містобудування.

Прикладом може бути Яворівський національний природний парк, що знаходиться на території Українського Розточчя в межах Львівської області і був створений 4 липня 1998 року на базі однойменного природного ландшафтного парку (див рис.1).

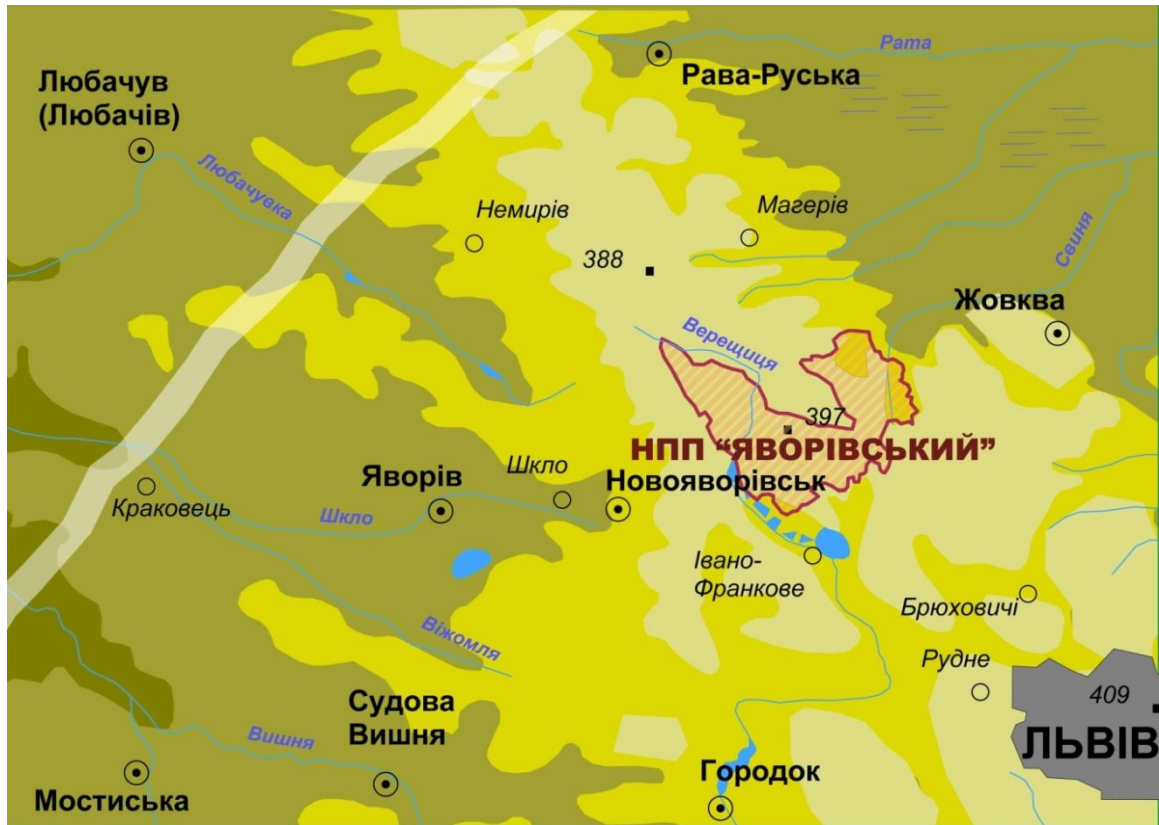

Рис. 1. Розміщення Яворівського національного природного парку в структурі поселень

Спеціалістами Львівського національного університету (ЛНУ) ім. І.Франка у 1998 році був розроблений Проект організації території НПП «Яворівський», згідно з яким парк функціонує вже більше 12 років. Проект організації території НПП «Яворівський» складається з аналітичної частини та частини обґрунтування природоохоронних заходів. Даним проектом розроблене функціональне зонування території та описано режим використання природних комплексів, проте не вирішується архітектурно-ландшафтна організація просторового середовища [4].

На основі цього проекту було зроблене магістерське дослідження на тему: «Ландшафтно-просторова організація національного природного парку «Яворівський» магістранта кафедри містобудування інституту архітектури НУ «Львівська політехніка» Онуфрив Я.О., в якому територія парку розглядається з точки зору ландшафтної архітектури. В дослідженні була

зроблена спроба розробити раціональну архітектурно-планувальну та ландшафтно-просторову організацію території парку, а також вдосконалити та доповнити існуючу систему туристичних маршрутів та об'єктів обслуговування туристів.

Для вирішення архітектурних аспектів проблеми охорони і формування ландшафтів були прийняті наступні положення:

1. Ландшафтне середовище і його елементи, в яких відбуваються процеси життєяльності суспільства, повинні розглядатися як об'єкти архітектури, зокрема, ландшафтної архітектури;

2. Раціональне перетворення природного середовища є формою її охорони [5];

3. Домінування природи над архітектурою.

При розробці проектної пропозиції особливу увагу приділялось аналізу та оцінці ландшафтно-просторової композиції. Головним аспектом аналізу було визначено естетичну оцінку елементів природно-територіальних комплексів. Методика оцінки базувалась на виявленні та проведенні оцінки найбільш значущих функціонально-планувальних вузлів території. Були визначені наступні критерії оцінки:

- **об'єктивні критерії:**
- багатоплановість
- різноманітність
- унікальність
- **суб'єктивні критерії:**
- емоційність
- гармонія
- виразність
- функціональність
- значущість
- атрактивність

Для вдосконалення системи туристичних маршрутів та об'єктів обслуговування туристів, після опрацювання матеріалів проекту розробленого ЛНУ ім. І.Франка, додатково було більш детально досліджено розподіл рекреаційних навантажень та часової доступності території парку. Часова доступність території визначалась по повітряних лініях.

На основі цих досліджень було складене функціональне зонування парку і вдосконалена система туристичних маршрутів та об'єктів обслуговування туристів. Проектом пропонується наступні види рекреації в Яворівському національному природному парку:

- кваліфікований туризм (риболовля, піший, велосипедний, кінний);
- пізнавальний природничий та культурологічний туризм (дидактичні

стежки та маршрути);

- відпочинковий туризм (в лісі: пікніковий, прогулянковий; біля води: пляжний, пікніковий);
- релігійний туризм (дидактичні стежки та маршрути);
- утилітарний туризм (збір ягід та грибів);
- активний відпочинок (альпінізм, ігрові види спорту).

В процесі функціонального зонування території була розроблена модель-прогноз розподілу потоку відвідувачів за характером і профілем відпочинку. В результаті чого були визначені зони концентрації (функціонально-планувальні вузли) і напрямки розосередження (ландшафтно-маршрутні коридори) рекреантів. У вузлах концентрації пропонувались об'єкти, які притягають значну кількість туристів.

Згідно розробленого функціонального зонування (див. рис.2) територія парку поділяється на такі зони:

- культурно-освітня зона;
- господарська зона;
- буферна зона;
- заповідна зона;
- зона спортивного туризму;
- зона відпочинкового туризму;
- науково-дослідна зона.

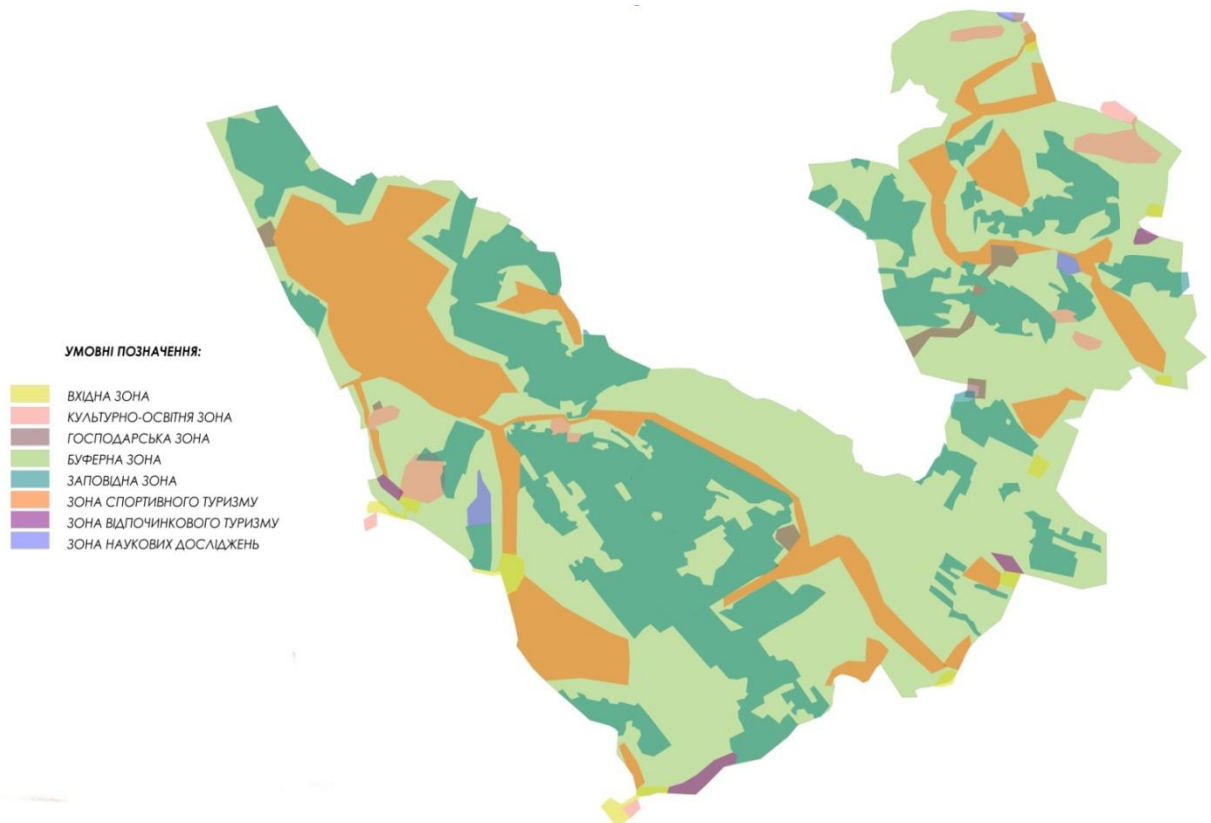

Рис. 2. Проектоване функціональне зонування НПП «Яворівський»

Розроблене зонування враховує основні функції парку: природоохоронну і рекреаційну. Об'єкти, які притягують велику кількість туристів, розташовуються у вхідних зонах або поза територією парку у прилеглих населених пунктах, туристичні маршрути в основному трасуються по місцях, які не входять в заповідну зону.

Планувальна структура території парку була сформована на існуючих ландшафтно-маршрутних коридорах та доповнена додатковими зв'язками, що утворились між новими рекреаційними осередками парку.

Основні рекреаційні осередки розташовуються вздовж периферійної частини парку, обмежуючи таким чином антропогенний вплив на природу парку (див. рис. 3). Ці осередки створюються при головних вхідних зонах в парк, а також у вже історично складених рекреаційних осередках, відповідно там же створюється необхідна інфраструктура (інформаційний пункт, каса, туалет, магазин з продажу сувенірів, місце прокату туристичного спорядження, місце укриття від негоди та ін.). Другорядні рекреаційні осередки групуються вздовж існуючих ставів та інших водоймищ парку або розташовуються у місцях придатних для туризму, проте менш відомих серед відвідувачів парку.

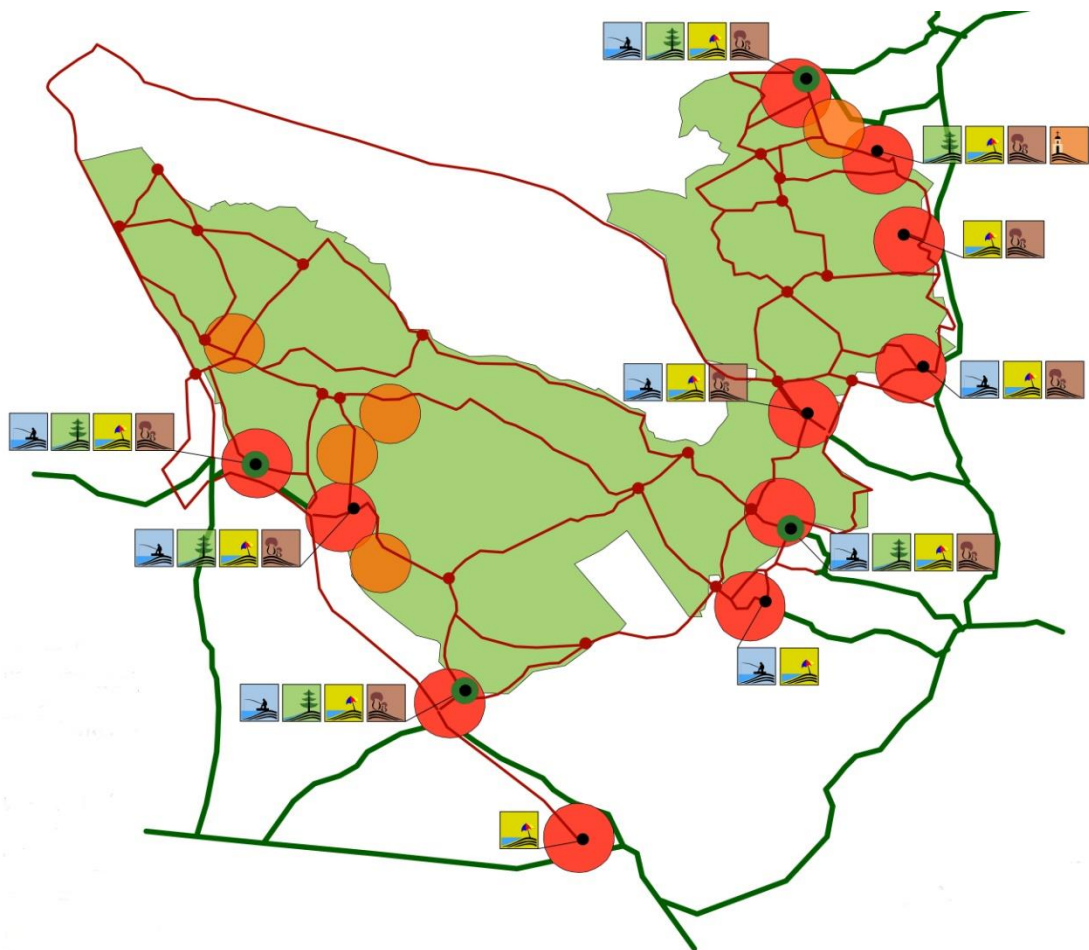

Рис. 3. Схема туристичної інфраструктури НПП «Яворівський»

Функціонально-планувальні вузли парку прив'язані до транспортної системи, яка у свою чергу формується по принципу диференціації та розосередження транспорту та потоків відвідувачів: вхідні зони – територія парку (див. рис.4).

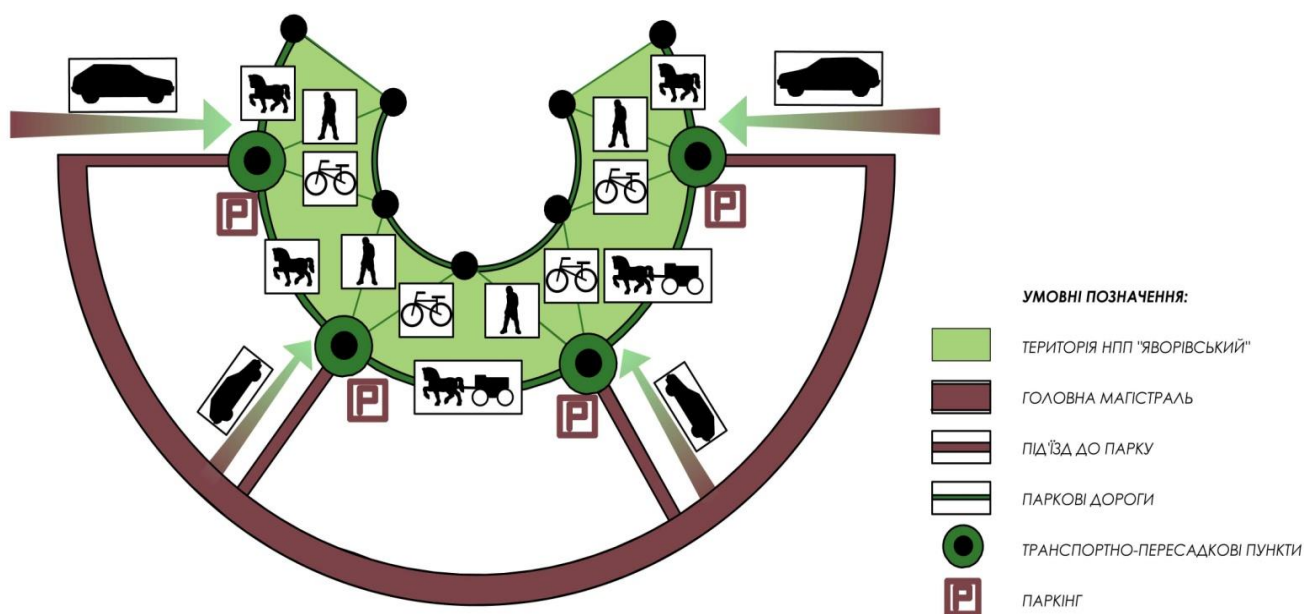

Рис. 4. Транспортна модель розподілу туристичних потоків за кількістю відвідувачів в НПП «Яворівський»

Окрім функціонального зонування територія парку була структурована за тривалістю перебування відвідувачів: короточасне, тривале і довготривале перебування. Така функціональна та планувально-просторова структура обумовила набір та номенклатуру об'єктів рекреації. На території парку запроектовані місця укриття від негоди, місця короточасного відпочинку, місця для пікніків, для розведення вогнищ, для розбиття наметів, туалети, каси, пункти інформації, майданчики для огляду панорам, оглядові вежі, вольєр для мисливської фауни, музеї, науково-дослідний центр, метеоцентр, еколого-освітній центр, – всі ці архітектурні споруди та малі архітектурні форми за проектом планується виконати з природних екологічно чистих матеріалів (в основному дерево і природний камінь, подекуди використовуватиметься цегла, бетон, скло). В зонах концентрації відвідувачів для існуючих доріг доцільно використовувати природні покриття (подрібнений камінь, крейда, дерево, тирса).

В розробленому проекті ландшафтно-просторової організації НПП «Яворівський» було поєднано природні, напівприродні та урбанізовані комплекси регіону. Пропонований проект організації НПП «Яворівський» відповідає завданням національного парку – забезпечення ефективного рекреаційного використання території та охорони природних ресурсів парку,

базується на принципах охорони природи і довкілля та нормах архітектурно-будівельної діяльності.

Список використаних джерел

1. Габрель М.М. Основи проектування великих територіальних об'єктів. - Львів, 2003.
2. Панченко Т.Ф. Довідник містобудівельника. – Київ, 2001.
3. Г.В. Парчук. Території природно-заповідного фонду України як елементи ПанЄвропейської екомережі.//Заповідна справа в Галичині, на Поділлі та Волині. Науковий вісник. – Львів, 2004. – вип. 14.8.
4. Проект організації території НПП «Яворівський». – ЛНУ ім.І.Франка – 1998.
5. Сычева А.В. Охрана природы и архитектура. – Минск, Высшэйшая школа, 1976.

Аннотация

В статье освещаются особенности проектирования национальных природных парков с точки зрения ландшафтной архитектуры, что проиллюстрировано на примере Яворовского национального природного парка.

Ключевые слова: национальный естественный парк, ландшафтно пространственная организация, рекреационная ячейка, охрана природы, экологический подход, инфраструктура.

Annotation

In the article light up the features of planning of national natural parks from point of landscape architecture, that is illustrated on the example of Yavorovskogo of national natural park.

Key words: national natural park, landscape spatial organization, rekreaciyniy cell, conservancy, ecological approach, infrastructure.